

'The wounded healer' revisited

In dit essay vertelt de auteur over zijn filosofische inspiratiebronnen bij zijn werk als geestelijk verzorger in een tbs-kliniek. Door de jaren heen veranderde zijn basishouding, de relatie tot patiënten en zijn Godsbeeld. Maar hij voelt zich rijker dan ooit: rijker want waarachtiger.

Okke Wisse

IK HERINNER ME NOG GOED waar en uit wiens mond ik die krachtige boektitel voor het eerst hoorde: *The wounded healer*. Ik voelde een schok van herkenning door me heen gaan. Dit sloeg op mij! Ik zal vast niet de enige geestelijk verzorger zijn die dit is overkomen. Laat ik mijn 'wond' maar direct prijsgeven. Toen ik vijf jaar oud was, verdrong mijn driejarige zusje. Negen dagen later overleed mijn nog jonge opa aan verdriet en vertwijfeling over dit onbegrijpelijke verlies. En een dag later verloor mijn vader het bewustzijn door een zware nicotinevergiftiging (die hij gelukkig overleefde). Mijn leven stond op z'n kop. Maar ik paste mij snel aan. Het verhaal gaat dat ik op de dag van de begrafenis van mijn zusje aan mijn ouders het Bijbelverhaal over het dochttertje van Jairus – die uit de dood werd opgewekt – heb verteld. Ik houd het voor mogelijk dat dit werkelijk ge-

beurd is. In ieder geval herinner ik mij dat de kleuterjuf het evangelieverhaal op de dag van de begrafenis voorlas in de klas. Mijn ouders hadden me niet meegenomen naar de begraafplaats. Afscheid nemen deed je een kind van vijf niet aan in die tijd.

Ik was een slim jochie. Van mijn verdrietige moeder kreeg ik de bijnaam Wijs. Ik dacht te zien wat er nodig was om mij heen: troost en uitleg. Op mijn achtste schreef ik mijn eerste gedichtje over de mankementen van het leven. Mijn ouders liet ik het niet lezen, mijn schooljuf wel: 'Mooi,' zei ze, 'maar het rijmt niet.' Ze had in meer dan een opzicht gelijk. Het geloof kreeg een belangrijke plek binnen onze familie. Er werd vaak nagepraat over de preken die we op zondagmorgen in de kerk voorgeschoteld kregen en ik deed daar volop aan mee. Naar de kindernevendienst ging ik nooit.

Op mijn achttiende ging ik studeren. Na een mislukte studie 'aarde' (sociale geografie) begon de 'hemel' weer aan me te trekken. Toen ik mijn ouders vertelde dat ik theoloog wilde worden, waren ze daar zeer verguld mee. Vanaf dat moment wijdde ik mij aan de grote vragen van het leven. Ik wilde de goede God rechtvaardigen en al doende de hoop op healing van al het gebroekene in leven houden.

Justitiepastoraat

Na afronding van mijn studie kwam ik in het justitiepastoraat terecht. Na elf jaar huis van bewaring werk ik inmiddels alweer meer dan

twintig jaar in een tbs-kliniek. Ik voelde me lange tijd geroepen om de waarom-vragen van gedetineerden en tbs-patiënten te beantwoorden en ook in hen de hoop op heling op te wekken of te versterken. Die roeping heeft aan kracht ingeboet. 'Wounded' ben ik nog steeds, maar ik kan en wil niet meer de 'healer' van vroeger zijn. Ik heb in de loop der jaren ontdekt dat het me niet lukt om God te rechtvaardigen. En uiteindelijk ben ik tot de conclusie gekomen dat er geen rechtvaardiging mogelijk is en dat er op de grote waarom-vragen geen antwoord bestaat – geen menselijk antwoord en geen Goddelijke antwoord.

Het heeft mij moeite gekost om deze overtuiging in mijzelf te accepteren en een plek te geven. Het voelde niet zelden als een bijna ondraaglijke teleurstelling. Ik wil graag twee

denkers noemen die mij geholpen hebben om toch zover te komen: Albert Camus en Jacques Lacan. Om met de laatste te beginnen: Lacan beschouwt ons zogenaamde 'zelf' niet als iets dat gekend, geliefd of gevonden kan worden. Het 'zelf', meent Lacan, is niet meer en niet minder dan een onvervulbaar verlangen om jezelf te zijn. De identiteit van een mens is niet 'dit of dat', maar het verlangen 'dit of dat' te zijn. De zo populaire zoektocht naar je 'ware zelf' zal dus nooit iets opleveren.

De tweede denker die mij verder op weg geholpen heeft, Albert Camus, verwijst in zijn *Essay over het absurde* naar de mythe van Sisyphus, waarin de hoofdpersoon een leven lang een steen de berg opduwt, zonder ooit de top te bereiken. Telkens rolt de steen de berg weer af en moet Sisyphus van vooraf aan beginnen.

Voor Camus is het absurde de confrontatie tussen enerzijds de mens die zich afvraagt wat de uiteindelijke zin van zijn inspanningen is en anderzijds de wereld die daar geen antwoord op heeft en geeft. Dat de wereld blijft zwijgen, kan de mens ertoe bewegen het vragen naar zin te staken. Ofwel door de zinloosheid van het leven te aanvaarden, ofwel door uit wanhoop de grote vragen van zogenaamd onbetwifelbare antwoorden te voorzien. In beide gevallen verdwijnt het absurde als sneeuw voor de zon. Maar de prijs die betaald wordt is hoog. De niet meer naar zin en betekenis vragende mens heeft immers welbeschouwd het mens-zijn opgegeven.

Mijn gesprekspartners voelen zich gezien en kijken opzij naar mij

Volgens Camus vraagt het absurde (letterlijk: het ongerijmde) om een bijzondere levenshouding die hij 'opstand' noemt. In deze opstand blijft de mens onophoudelijk vragen stellen, terwijl hij weet dat er geen antwoord op zal komen. Zo wordt het absurde niet weggehaakt, maar juist versterkt. We hebben elkaar nodig om deze opstandigheid uit te houden; onze opstand vereist solidariteit.

Mede-Sisyphus

Wat hebben mijn gesprekspartners inmiddels aan mij als geestelijk verzorger? Ze lijden meestal aan het leven en hopen misschien dat ik de last van de absurditeit kan verzachten of wegnemen door mooie verhalen en grote beloftes. Maar die breng ik minder en minder in. In plaats daarvan bevestig ik de ervaring van absurditeit juist. Ik heb niet de indruk dat mijn gesprekspartners mij daarom wreed of ongevoelig vinden. Ze voelen denk ik eerder dat ik hen nabij ben. Niet als 'healer', maar als mede-Sisyphus. Ik rol naast hen mijn eigen steen omhoog en net als mijn gesprekspartners begin ik steeds weer met die absurde Sisyphusarbeid. Terwijl ik dat doe, kijk ik opzij. Mijn gespreks-

partners voelen zich gezien en kijken opzij naar mij. Ik laat hen, als het even kan, mijn levenskracht zien, mijn opstand. 'Dit zijn wij,' zeg ik als het ware tegen ze, 'niets anders dan dit. En het is geen lot, en ook geen bestemming; het is ons opstandige mens-zijn waarmee we de absurditeit keer op keer bevestigen. En om dat vol te houden, hebben we elkaar nodig.'

Lacan meent dat het onvervulbare verlangen van de mens oorspronkelijk het verlangen van de Ander is. In mijn Lacan-interpretatie komt hij daarmee in de buurt van Levinas. Je zou Lacans 'verlangen van de Ander' kunnen opvatten als een appel. Welk appel doen mijn gesprekspartners op mij als geestelijk verzorger? Ik denk dat mijn gesprekspartners vooral van mij verlangen dat ik niet opgeef, dat ik mijn mens-zijn niet aan de wilgen hang. Dat ik blijf vragen naar zin, zonder op een antwoord te hopen. Dat ik gedichtjes blijf schrijven die niet rijmen. En ik verlang op mijn beurt van mijn gesprekspartners precies hetzelfde.

Nieuwe Godsvoorstelling

En God? Met Hem begon mijn zoektocht en mijn carrière als geestelijk verzorger. Ik heb Hem niet kunnen rechtvaardigen, ik ben Hem in mijn eigen leven zelfs kwijtgeraakt. God werd gaandeweg vooral een woord of een naam om in gesprek te blijven met anderen. Maar onlangs, toen het even heel slecht met mij ging, heb ik Hem sinds lange tijd en tot mijn verbazing zomaar hardop aangesproken tijdens een boswandeling. 'God,' zei ik, 'help mij!' Tegen wie sprak ik? Wat vroeg ik aan wie en waarom? Wat verwachtte ik dat er zou gebeuren? Ik verwachtte niets, helemaal niets. En toch sprak ik God aan. Als een appel: 'Sta mij bij!' Een appel aan wie? Ik weet het niet. Maar als ik toch een poging waag deze vraag te beantwoorden, dan sprak ik de kracht van het mens-zijn aan: 'Help mij om niet op te geven, niet te stoppen met leven, me niet aan moedeloosheid over te geven. Help mij om de steen weer op zijn plek te rollen en opnieuw te beginnen met mijn levenslange Sisyphusarbeid. Help me om het appel van de ander te blijven horen. De ander die net als ik onderweg is en nooit zal aankomen. Help me om met anderen

te delen dat ons verlangen onvervulbaar is en dat mens-zijn en absurditeit bij elkaar horen.'

Ik heb de draad van het leven inmiddels weer opgepakt. Maar op dat bijzondere moment in het bos hield ik het blijkbaar voor mogelijk dat de kracht van het mens-zijn groter is dan mijn eigen kracht. Alsof het mens-zijn niet alleen *mijn* revolte is, maar deel uitmaakt van een opstand die mij overstijgt en aan mij voorafgaat. Een opstand die mij van gene zijde weet aan te steken. Zo kom ik zowaar tot iets dat op een nieuwe Godsvoorstelling lijkt. Zou je kunnen zeggen dat in het mens-zijn een spoor van God zit? En wat betekent dat dan? Komt alles dan toch nog goed? Nee, dat bedoel ik niet. Ik probeer me God voor te stellen als de vreemde opstandige krachtbron die mensen aanspoort te blijven vragen naar zin in een zwijgende wereld. En wellicht is het appel dat mensen op elkaar doen daar ook nauw mee verbonden. Want dat is voor mij de waardevolle aanvulling van Levinas op Camus. Tot de opstandigheid van het mens-zijn en de solidariteit die dat vraagt, behoort ook dat wij een appel op elkaar doen: 'Wees mens met mij, laat mij niet alleen.'

Tot besluit

Is dit genoeg om nog enkele jaren geestelijk verzorger te blijven in de tbs? Het zal de lezer wellicht verbazen, maar: ja, dat is genoeg. Het is zelfs meer dan genoeg. Ik voel me rijker dan ooit. Rijker want waarachtiger. En even belangrijk: ik voel me nabijer. Ik kom niet uit een andere wereld dan mijn gesprekspartners; ik kom van dezelfde bergflank. En onlangs nog rolde mijn steen weer helemaal naar beneden. 'Hoe gaat het eigenlijk met jou?', vroeg een tbs-patiënt deze week aan me. 'Een stuk beter weer', antwoordde ik. Hij lachte en dacht blijkbaar dat ik een grapje maakte. Maar blijkbaar voelde hij ook iets anders: 'Meen je dat nou?', vroeg hij. 'Ja,' zei ik, 'ook mijn leven is soms moeilijk.' 'Maar jij hebt God', zei hij geruststellend. Ik glimlachte; misschien knikte ik zelfs even.

O. Wisse is algemeen geestelijk verzorger bij de Van der Hoeven Kliniek te Utrecht.
E-mail: okkewisse@hotmail.com.

